

Nr 165.

Av herr Möller m. fl., om utredning i syfte att bereda arbetare skydd mot vräkning vid arbetskonflikter.

Bostaden som naturaförmån ingår fortfarande i vissa arbetares avlöningsvillkor. Särskilt är detta i stor utsträckning fallet i fråga om lantarbetarna. Till följd härav ha vid inträffade arbetskonflikter i desamma indragna arbetare ofta stått inför hotet om vräkning från sina bostäder, ett hot som icke sällan satts i verkställighet. Ställda med sitt bohag på bar backe ha dessa vräkt arbetare och deras familjer bringats i ett verkligt nödläge, där samhället, i detta fallet de olika kommunerna, fått hjälpa inskrida efter måttet av sin vilja och sina resurser.

Senast ha händelserna i samband med lantarbetarekonflikten i Södra Møre fäst uppmärksamheten på dessa förhållanden. Denna konflikt är föranledd av arbetsgivarnas vägran att förhandla med arbetarnas organisation om kollektivt arbetsavtal. Arbetsgivarna ha förklarat sig villiga att på sina gårdar tillämpa de löneförmåner, som fastställts i det mellan andra lantarbetsgivare i orten och Sv. lantarbetareförbundet ingångna s. k. Kalmar läns avtalet, men de vägra absolut att underteckna något kollektivt avtal. Likaledes vägrade arbetsgivarna överlägga med statens förlikningsman, då denne sökte medla i konflikten. Striden, som alltjämt pågår, är sålunda en klar strid om arbetarnas föreningsrätt.

Rätten att organisera sig är ju numera för industriarbetarnas vidkommande allmänt erkänd. Vad lantarbetarna beträffar ha statsmakterna i vårt land gått in även för deras föreningsrätt genom att ratificera den konvention, som antogs av Internationella Arbetsorganisationens tredje konferens i Genève den 12 november 1921, och vars huvudpunkt hade följande lydelse:

»Varje medlem av internationella arbetsorganisationen, som ratificerar denna konvention, förbinder sig att tillförsäkra alla i jordbruksarbete sysselsatta personer samma förenings- och församlingsrätt, som tillkommer industriarbetare, samt att avskaffa alla genom lagstiftning eller eljest vidtagna anordningar, som för jordbruksarbetarna medföra inskränkning av här berörda rättigheter.»

Det är för denna, av statsmakterna sålunda erkända rätt, som Södra Möres lantarbetare nu nödgas föra en hård och förtvivlad strid. En strid i vilken arbetsgivarna — för att bringa lantarbetarna till underkastelse — inte ens ryggat tillbaka för att vräka arbetarna ur deras bostäder och sålunda skingra och skövla deras fattiga hem. Ej mindre än ett 50-tal arbetare, varav 34 med familjer, ha under Mörekonflikten avhysts från sina bostäder och fått sina hem och sitt torftiga bohag skingrade.

Dessa vräkningar ha blottat såväl vissa lantarbetsgivares hänsynslöshet — vräkningarna ha i ett par fall skett trots sjukdom inom de vräkta familjerna — som också under vilka långt ifrån människovärdiga förhållanden jordbrukets arbetare nödgas leva. En skildring från vräkningarna kan illustrera detta. Den är hämtad ur tidningen »Östra Småland» för den 23 oktober 1929. Tidningen skrev: »Vädret var det sämsta tänkbara och de tillstädeskomna, utom ordningsmakten — tre poliser från Kalmar — och avhysningsförrättarna, voro få. Vid en blick i bostaden, som skall utrymmas, är det lätt att övertyga sig om att de som skola vräkas icke haft en bostad som kunnat kallas människovärdig. Inga som helst fogstrykningar å grundläggningen, vadan dragighet och köld under vintertiden varit omöjligt utestänga. Fönsterkarmar och -bågar uppruttna, innanfönster obefintliga. Överallt genompyrt med väggohyra. Sådan är i detta fall den bostad, som väntar 'den personal, som efter den 24 oktober skall nyanställas'. Så plockas möblerna ut i skvalande regn. Landsfiskalen söker själv så långt möjligt är skydda bohaget för väta och täcker över med mattstumpar och skynken, och han visar nu som förut all den försynthet och välvilja, som är möjlig i det otrevliga uppdraget. Arbetet forceras, ty ytterligare tvenne vräkningar förestå under dagens lopp. Efter ett par timmar är det också överstökat och de församlade gå till nästa plats.»

Mörearbetsgivarnas tillvägagångssätt, genom att dels neka ingå kollektivavtal och dels företaga vräkningar mot sina arbetare, har väckt allmän uppmärksamhet över hela landet. Oviljan mot arbetsgivarna har sträckt sig till stora delar av folket, oavsett politisk uppfattning, över användandet av vräkningar i arbetskonflikter. Mörepatronernas uppträdande är emellertid intet ensamstående. Samma metoder ha ofta tidigare kommit till användning.

Vi erinra särskilt om vräkningarna under lantarbetarekonflikten i Skåne 1924—1925. Denna konflikt gällde arbetarnas avlöningsvillkor, men då vräkningarna, som under konfliktens gång följde slag i slag, i första hand riktade sig emot de lantarbetare, som på ett eller annat sätt företrädde fackföreningarna, erhöles det bestämda intrycket att arbetsgivarna ville komma lantarbetarnas fackliga organisation till livs. I spetsen för vräkningarna gick den skånska högadeln. Det torde inte innebära någon överdrift, snarare tvärtom, om antalet verkställda vräkningar uppskattas till 150. Vräkningarna skapade förstämning i vida kretsar och genomfördes synnerligen hänsynslöst. Ingen hänsyn togs till lång och trogen tjänst på vederbörande gårdar. Vräkningar förekommo där arbetarna hade haft anställning å samma gård ända upp till 32 å 35 år. Följande skildring i tidningen »Aurora» (nr 283, 1924) av en vräkning är betydande för situationen. Det gällde en vräkning vid Krageholm, och det heter om denna i tidningen:

»Något pinsammare har jag aldrig skådat. Först bars en del bohag ut i duggregnet på den nersmorda backen. De strejkande vid gården stodo som mulna åskådare och man förstår vilka känslor som behärskade dem. Per Dahl själv

tog det hela med godmodighet och beundransvärt lugn. Han är arbetarekommunens ordförande däruppe, en säker karl som vet sitt ansvar och nogsamt visste att han på förhand var dömd att bära hundhuvudet. Kvinnorna gräto i smyg, och när även matförrådet bars ut i novemberrusket var det kanske inte utan att en och annan av åskådarna kände hur strupen snördes ihop. Barnen hade man förskonat från att bevittna uppträdet. De voro i skolan och sedan skulle släkt och vänner ta hand om dem för dagen. Mitt i eländet inträffade en tragikomisk situation när familjefadern vänligt men bestämt anhöll att få med sig ett sig ägandes kakelugnsrör. Landsfiskalen sände bud då efter smeden för att ordna denna sak, ty rätt skall ju vara rätt även när en fattig statarefamilj under det lysande Krageholm flyttas utom dörrarna. Så kommo kärror fram, och så forslades 'pinnarna' efter hand till Sövestad. Den otäcka akten var icke slut, då jag lämnade platsen för att fara till staden, och sedan skulle man i lag med vännen Anders Persson.»

Det kan förtjäna omnämnas, att flera bostadslägenheter stodo tomma vid samma gård, men trots detta måste fattigvårdsstyrelsen ordna bostad för två vräkta familjer, inalles 10 personer, i en församlingen tillhörig stallänga.

Det talas i våra dagar så ofta och så vackert om hemmet som samhällets grundval och om skyldigheten att skydda och värna de svenska hemmen. De nu skildrade förhållandena visa att sannerligen ett sådant skydd är behövligt. Det kan inte vara i överensstämmelse med social rättvisa och humanitär anda, att en arbetare och dennes familj skall vräkas med sina tillhörigheter från sina bostäder, när konflikt på arbetsmarknaden uppstår. Denna fördömliga stridsmetod försätter i främsta rummet kvinnor och barn i en förtvivlad situation. Det är mången gång mycket svårt att anskaffa bostäder åt på dylikt sätt bostadslösa familjer. Skyldigheten att här träda hjälpende emellan åligger fattigvårdsmyndigheterna, som i flera socknar, där vräkningar förekommit, haft svårigheter för bostäders ordnande, samtidigt som detta även medfört ökade utgifter för kommunen.

Med nu gällande lagar på området ha tyvärr inte statsmakterna möjlighet att förhindra verkställighet av begärda vräkningar av här skildrat slag. De statliga myndigheterna äro tvärtom enligt sagda lag pliktiga att utföra dylika av arbetsgivarna begärda vräkningar, när helst arbetsgivarna anse detta vara en lämplig stridsmetod i en arbetskonflikt. En ändring är här av nöden, en ändring, varigenom möjlighet beredes myndigheterna att hävda humaniteten i stället för att vara tvingade till hantlangartjänst åt socialt efterblivna.

Frågan om lagstiftning till förebyggande av att arbetare, som åtnjuta bostadsförmån av arbetsgivaren, avhysas från sina bostäder vid arbetskonflikter, har tidigare varit föremål för behandling av riksdagen. Vid 1907 års riksdag upptogs problemet i samband med Kungl. Maj:ts förslag angående nyttjanderätt till fast egendom, i det socialdemokratiska partiet i andra kammaren i motion

nr 178 väckta förslag i ämnet. I motionen påpekades, att nyttjanderättslagens 3 kap., som innefattade reglering av de allmänna hyresavtalen, alldeles förbigick de bostadsupplåtelser, som skedde i samband med arbetsanställning. Motionärerna önskade förebygga vräkningar i samband med arbetskonflikter genom att tillerkänna arbetare inom industrien, som åtnjöte bostad av arbetsgivaren, en i lagen bestämd uppsägningsfrist, motsvarande till sin längd den frist, som enligt nyttjanderättslagen skulle gälla i fråga om hyresavtal i sådana fall då hyran beräknas efter kvartal eller längre tid. Uppsägningstiden skulle därigenom bli minst tre månader, i det arbetaren skulle kunna uppsägas till avflyttning å den fardag, som inträffade näst efter tre månader från uppsägningen. Lagens bestämmelser skulle vara tvingande och alltså ej kunna sättas ur kraft genom klausul i ett avtal. Förslaget formulerades såsom ett moment i hithörande § i 3 kap. nyttjanderättslagen och innehöll:

»Vid bruk, gruvor, sågverk, fabriker, verkstäder och andra industriella inrättningar, där arbetsgivaren åt arbetaren upplåter bostad, vare arbetsgivaren pliktig upprätta skriftligt hyresavtal, däri hyrespriset för lägenheten beräknas i penningar för år.»

Därjämte tillades en föreskrift om tvingande verkan av lagbestämmelsen.

Förslaget föll i riksdagen, men andra kammaren avlät en skrivelse, vari begärdes att rättsförhållandet i avseende å bostäder, som av arbetsgivare vid industriella anläggningar upplåtas åt deras arbetare, måtte ordnas på grundvalen av de för hyresavtal gällande bestämmelser.

Frågan upptogs 1910 av dåvarande regeringen i samband med frågan om lag angående arbetsavtal och gällde nu även arbetsanställning inom jordbruket. Lagtexten innehöll följande bestämmelser:

»§ 20. Är arbetaren i arbetsgivarens hus och kost, vare arbetsgivaren skyldig att förse arbetaren med tjänligt husrum samt sund och tillräcklig föda ävensom bereda honom nödig vård under sjukdom. Upphör arbetsavtalet, värde arbetsgivaren sjuk arbetare, till dess denne kan flyttas från arbetsgivarens hus och må ej flyttning ske, innan den kan äga rum utan fara för arbetarens liv eller hälsa och vården av annan övertages.

§ 21. Tillhandahåller arbetsgivaren bostad åt arbetare, som ej är i arbetsgivarens kost, och är ej hyresavtal angående bostaden särskilt ingånget, vare arbetaren, ändå att annorlunda överenskommits, ej skyldig att från bostaden avflytta tidigare än fjorton (14) dagar efter det arbetsavtalet blivit uppsagt eller hävt.

Vad nu är stadgat gälle ej, då arbetsavtal ingåtts för viss tid och denna gått till ända, ej heller ifråga om upplåtelse av bostad åt arbetare, som antagits för tillfälligt arbete och har sitt egentliga hemvist å annan ort.

Är särskilt hyresavtal slutet och är ej hyrestiden bestämd, vare kortaste uppsägningstid fjorton dagar. Ej må i hyresavtalet hyrestiden bestämmas med

hänsyn till arbetsavtalets bestånd eller för arbetaren stadgas arbetsskyldighet i arbetsgivarens företag. Bestämmelse, som strider mot vad nu sagts, vare ogill.»

I motioner av hrr Åkerman och Karlsson i Fjäl föreslogs, att respittiden skulle ökas till en månad. Den förstnämnde hade även ett par andra ändringsförslag. Han yrkade att uppsägningstiden skulle räknas från det arbetsavtalet upphört samt att den legala fristen skulle gälla även då arbetsavtalet var ingånget för bestämd tid. Enligt herr Åkermans förslag skulle ovannämnda § 21 erhålla följande lydelse:

»Tillhandahåller arbetsgivaren bostad åt arbetare, som ej är i arbetsgivarens kost, och är ej hyresavtal angående bostaden särskilt ingånget, vare arbetaren, ändå att annorlunda överenskommits, ej skyldig att från bostaden avflytta tidigare än en månad efter det arbetsavtalet upphört.

Vad nu är stadgat gälle ej i fråga om upplåtelse av bostad åt arbetare, som antagits för tillfälligt arbete och har sitt egentliga hemvist å annan ort.

Är särskilt hyresavtal slutet och är ej hyrestiden bestämd, vare kortaste uppsägningstid en månad. Ej må i hyresavtal hyrestiden bestämmas med hänsyn till arbetsavtalets bestånd eller för arbetaren stadga arbetsskyldighet i arbetsgivarens arbetsföretag. Bestämmelse, som strider mot vad nu sagts, vare ogill.»

Utskottet förordade regeringsförslaget med den av herr Åkerman föreslagna ändringen beträffande utgångspunkten för fristens beräkning. Då emellertid hela lagförslaget föll, kom någon reglering av nu förevarande spörsmål icke till stånd.

Även vid 1911 års riksdag ingick en bestämmelse om dessa förhållanden i det av regeringen framlagda förslaget till lag om vissa arbetsavtal, och avfattningen överensstämde i huvudsak med den av utskottet 1910 formulerade föreskriften. Dock tillades, att arbetarna efter arbetsavtalets upphörande finge nöjas med annan tjänlig bostad, som arbetsgivaren ställde till förfogande, för den tid under vilken han fortfarande hade rätt till bostad.

Det är uppenbart att de ovannämnda förslagen icke skulle ha varit ägnade att bereda ett tillräckligt skydd mot vräkningar under arbetskonflikter. En väsentligt utsträckt frist för arbetaren torde i detta hänseende vara nödvändig. Denna torde i första hand böra omfatta så lång tid, som i allmänhet förekommer beträffande den för bostadslägenheter ömsesidiga uppsägningsrätten, vilken torde vara tre månader. Men därjämte torde det böra ankomma på myndigheternas prövning, huruvida under särskilda förhållanden ytterligare tid, exempelvis två månader, skall medgivas för innehav av lägenheten.

Sättet och medlen för åstadkommande av sagda skydd bör bli föremål för utredning. Denna utredning bör taga till prövning alla med denna fråga sammanhängande omständigheter och avse förslag till lag, som giver arbetarna det skydd, varom i det föregående talats. För att så snart som möjligt sätta

en bestämd spärr mot här påtalade vräkningsmetoder, bör utredningen be-
drivas så, att förslag i ärendet kan föreläggas 1931 års riksdag.

Med stöd av det anförda vilja vi hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om
utredning på i motiveringen angivna grunder, avseende att
skapa skydd mot vräkning vid arbetskonflikter åt arbetare,
i vars avlöningsvillkor bostadsförmån ingår, och att utredningen
jämte förslag i ärendet föreläggas 1931 års riksdag.

Stockholm den 21 januari 1930.

Gustav Möller.

Rickard Sandler.

Olof Olsson.

A. J. Bärge.

Edv. Björnsson.
